

**ULUSLARARASI
SEYFUDDÎN ÂMÎDÎ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

**INTERNATIONAL
CONFERENCE ON SAYF AL-DIN AL-AMIDI PAPERS**

بحوث مؤتمر سيف الدين الآمدي الدولي

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Ahmet ERKOL

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman ADAK

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BOR

Istanbul 2009

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN : 978-605-5623-02-9

Kitabın Adı

Uluslararası Seyfuddin Âmidî Sempozyumu Bildirileri

Editörler

Doç. Dr. Ahmet ERKOL
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman ADAK
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BOR

Kapak Düzeni

Etik Ajans

Sayfa Düzeni

Utku SÖNMEZ

Baskı-Cilt

Nesil Matbaacılık

1. Basım

Ekim 2009

İletişim

Kızıtaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul

Tel : (0212) 491 19 03-04 Faks : (0212) 491 19 30

www.ensarneyriyat.com.tr e-mail : ensar@ensarneyriyat.com.tr

AMİDÎ'NİN ESERLERİNDE HADİS BİLGİSİ VE HADİS KULLANIMI

KNOWLEDGE OF HADITH AND USING OF HADITH IN AL-ÂMIDI'S WORKS

معرفة الحديث واستعمالها في كتب الأمدى

Ahmet YILDIRIM*

ÖZET

Âmid'de (Diyarbakır) doğan ve buraya nispetle Âmidî lakabıyla şöhret bulan Seyfu'd-dîn Âmidî (ö.631/1233), Eş'arî kelimacı ve usûl-i fıkıh alimi olarak bilinmekte ve kelam, usûl-i fıkıh, felsefe ve mantık sahasındaki eserleriyle tanınmaktadır. Ayrıca kaynaklar onun müdakkik bir alim, kuvvetli bir hatip ve iyi bir müderris olduğunu bildirirler. Âmidî bu özellikleriyle İslâm düşünce tarihinde yer edinmiş ve farklı görüşleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Onun düşünce sistemini şekillendiren pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlar arasında bilhassa Hz. Peygamber ve O'nun sünnet/hadisleri gerek teorik ve gerekse pratik açıdan önemli olmuştur. Onun usûl-i fıkıh eseri olarak kabul edilen *el-İhkâm fi usûli'l ahkâm* başta olmaz üzere diğer eserlerinde sünnet/hadis kültürü, bilgisi ve kullanımıyla ilgili bilgilere yer verildiği görülür. Bu tebliğde Âmidî'nin bu yönü ortaya çıkarmayı hedefleyen bir incelenmedir.

* Doç. Dr. SDÜ İlahiyat Fakültesi, e-posta: ayildirim@ilahiyat.sdu.edu.tr, ayildirim2000@hotmail.com, a_yildirim61@yahoo.com

Anahtar Kelimeler:

Seyfu'd-din Âmidî, Nübüvvet, Sünnet, Hadis Bilgisi, Hadis Kullanımı.

ABSTRACT

Seyfuddîn al-Âmidî (ö.631/1233) was born in Âmid (Diyarbakır) so he is known as nickname Âmidî. He is known as theologian of Ash'arî and scholar of Usûl al-Fıqh (The Method of Jurisprudence). Moreover works of field of Logic. Besides Works made known that he is a research scholar, a good speaker and a good Lecturer/Professor.

Âmidî occupied a place in history of Islam with his these characteristics and he drawn attention to his upon with his different views. There are much more elements those formed his idea/thought system. Especially Prophet Muhammad (Peace be Upon Him) and His Sunnah/ Hadith-both theoretical and practical perspective- have been very important between those. It has been Culture of Sunnah/Hadith, its knowledge and its using in his Works especially as a work of Usûl al Fıqh "*al Ihkam fi Usûl al-Ahkâm*".

Our purpose is to bring up Âmidî's this relation in this paper.

Key Words:

Seyfuddîn Âmidî, al-Ihkam fi Usûl al-Ahkâm, Prophecy, Sunnah, Knowledge of Hadith, Using of Hadith.

Âmid'de (Diyarbakır) doğan ve buraya nispetle Âmidî lakabıyla şöhret bulan Seyfu'd-din Âmidî (ö.631/1233), Eş'arî kelamcısı ve usûl-i fıkıh alimi olarak bilinmekte ve kelam, usûl-i fıkıh, felsefe ve mantık sahasındaki eserleriyle tanınmaktadır. Ayrıca kaynaklar onun müdakkik bir alim, kuvvetli bir hatip ve iyi bir müderris olduğunu bildirirler. Âmidî bu özellikleriyle İslâm düşünce tarihinde yer edinmiş ve farklı görüşleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Onun düşünce sistemini şekillendiren pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlar arasında bilhassa Hz. Peygamber ve O'nun sünnet/hadisleri gerek te-

orik ve gerekse pratik açıdan önemli olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) Kur'ân'ı tebliğ, tebyîn ve uygulayan Allah'ın elçisidir. Bu bağlamda onun usûl-i fıkıh eseri olarak kabul edilen *el-İhkâm fi usûli'l ahkâm* başta olmaz üzere diğer eserlerinde sünnet/hadis kültürü, bilgisi ve kullanımıyla ilgili bilgilere yer verildiği görülür.

İlköğrenimini doğduğu yerde yapan Âmidî, daha sonra tahsilini tamamlamak için devrin ilim merkezi olan Bağdat'a gitmiştir. Ayrıca devrinin meşhur âlimlerinden hadis, fıkıh, edebiyat okumuştur. Eğitimine Kur'ân-ı Kerim'i ezberleyerek başlayan Âmidî, kıraat ilmi, Arapça ve İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebi üzere fıkıh okudu ve Hanbelî âlimlerinden Ebu'l-Feth Nasr b. Fityan el-Mûna'dan fıkıh dersleri aldı ve ayrıca ondan cedel ve münazara (ilmî tartışma) adâbı öğrendi. Gençliğinde devrinin ilim merkezi Bağdat'a gitti. Bağdat'ta büyük muhaddis Ali b. Şâtil'den hadis okudu ve ondan Kasım b. Sellam'ın Garibü'l Hadis kitabını rivayet etti, bu konudaki bilgisini derinleştirdi.

Farklı sahalarda eserler vermesine rağmen daha çok Âmidî, kalamcı ve usûlü fıkıhçı kimliği ön plana çıkmıştır. Hatta konulara getirdiği izah ve ifadelerinde kendisinin selefi olan kalamcılara çok yaklaştığı, bazen aynı ifadeleri kullandığı da görülür. Bundan dolayı üzerinde kendinden önce yaşayan Bakıllanî, Cüveynî, Gazzalî, Şehristanî ve Razî gibi kalamcılarının tesirleri görülebilmektedir.

İlmi şahsiyeti noktasında şöhreti ülkeleri aşan bir hüviyete sahipti. Zamanının en zekisi, felsefe, kelam ve hikmet ilimleri yanı sıra usulu fıkıh ve şer'i meseleleri çözmede asrının en önde gelen kişisi olduğu konusunda kendisinden bahseden alimler ittifak halindedir. Birçok kimse onun hakkında övücü sözler söylemişler ama İbn Teymiyye de onun hakkında; "Devrinde felsefe ve kelamda ondan daha mütebahhir bir âlim yoktu. O, bu ilimlerle uğraşanların itikad yönünden en güzeliydi." demektedir.

Kaynaklarda Âmidî çeşitli ilim sahalarına dair 25 kadar eser yazdığı belirtilir. Bu eserleri beş grupta toplamak mümkündür:

1. Kelama dair; *Ebkarü'l-Efkâr, Gâyetü'l-Merâm fi İlmi'l-Kelâm, el-Me'âhiz ale'l-İmam er-Râzî, Risâletün fi İlmillah, Menâihu'l-Karâih, el-Livâu'l-Aziz Tezkiretü'l-Melik el-Aziz.*
2. Usul-i Fıkha dair; *el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm ve Munteha's-Sûl fi İlmi'l-Usul.*
3. Felsefeye dair; *Dekâiku'l-Hakâik, el-Mubîn fi Elfâzı'l-Hükemâ ve'l-Mutekellimîn, Rumûzu'l-Künûz; Keşfü't-Temvihât, el-Bâhir fi Ulûmi'l-Evâil ve'l-Evâhir.*

4. Diyalektiğe dair; *Gâyetü'l-Emel fi İlmi'l-Cedel* ve *Şerhu Cedeli's Şerif*

5. Hilafiyâta dair; *Muhtasarun fi'l-Hilâf* ve *Lübâbu'l-Elbâb*.

Âmidî'nin eserleri içerisinde hayatının sonlarına doğru yazdığı eserlerden biri ve üzerine tebliğimizi bina ettiğimiz en önemli eseri İslâm Hukuk Usulü alanındaki *el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm* adlı eseridir. Eser usul-i fıkıh ilminde mütekellimun metoduna göre yazılmıştır. *el-İhkâm*, mütekellimun ekolünün dört ana kaynağı sayılan Kadı Abdülcebbar'ın *el-Umed*, Cüveynî'nin *el-Bürhan*, Ebu'l-Hüseyn el-Basrî'nin *el-Mu'temed* ve İmam Gazzali'nin *el-Mustasfâ* adlı eserlerinin özeti niteliğindedir. Âmidî bu eserini Melik el-Muazzam'a ithaf etmiştir.

Genel olarak tanıtacak olursak *el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm* adlı eser dört ana bölümden oluşur.

Birinci bölümde dil ve usulle ilgili temel kavramlar ele alınır, daha sonra şer'î hüküm ve ilgili konular üzerinde durulur.

İkinci bölümde şer'î deliller incelenip ele alınır,

Üçüncü bölümde, içtihat, taklit, müftü ve fetva konularını yer verilir,

Dördüncü bölümde ise teâruz ve tercih konularına incelenip gerekli bilgiler verilir.

Usul-i fıkıh alanında kaynak olma bakımından önemli bir yere sahip olan *el-İhkâm*, ilim çevrelerinde hüsn-ü kabul görmüş ve sonra yazılan pek çok esere kaynaklık etmiş ve pek çok alime etkisi olmuştur. Bu etki Hanefî fakih İbnü's-Sâ'atî'de görülür, o, Âmidî'nin mütekellimun metoduyla yazdığı *el-İhkâm*'ı ile Pezdevî'nin fukaha metodunda yazdığı *el-Usul*'ünü birleştirerek *el-Bedî'* adında bir eser meydana getirmiştir.

Âmidî ve eserleri hakkında kısa bilgi sunduktan sonra tebliğimizde ele alacağımız konulara geçmek istiyoruz

İlk olarak esas ele alacağımız konuya alt yapı oluşturması yönüyle Âmidî'nin nübüvvet ve peygamber anlayışı, buna bağlı olarak peygamberlerin masumiyeti üzerinde kısa ve özet bilgi sunmak istiyoruz.

Âmidî, nübüvvet meselesini iki yönden incelemektedir. Birincisi nübüvvetin aklen caiz olması, ikincisi bilfiil meydana gelmesidir. Fakat nübüvvet konusuna önce nübüvvetin hakikatinin ne olduğunu anlatımla bir giriş yapar. Bu konuda kendinden önceki kelamcılardan Bakıllanî, Cüveynî ve Şehristanî ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Nübüvvet, nebinin zati vasıflarından dolayı, ya da kesb ve ameli sebebiyle kazandığı bir mana değildir. Allah'ı bilmesinden veya kendisinin nebi olduğunu bilmesinden kaynaklanan bir mana da

değildir. Çünkü peygamberlikten önce de Allah'ı bilmek mümkündür. Fakat bu bilme nebi olmayı gerektirmez. Kendisinin nebi olduğunu bilmesi de nebi olmasını gerektirmez, çünkü bir şeyi bilmek ayrı, o şeyi olmak ayrı şeylerdir. Dolayısıyla nübüvetin hakikati Allah'ın "Rasûlüm, nebim" diyerek seçtiği bir kimseye ihsan ve nimet olmasıdır." Yani ona göre peygamberlik makamı ve peygamber olmanın Vehbi olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte Âmidî'de nübüvvet bahsinin özünü mucize meselesi teşkil eder. Çünkü mucize peygamberin, davasında doğru olduğunun Allah tarafından tasdiki anlamındadır. Peygamber Efendimiz (s.a) peygamberliğini ispat için de izahlarını en büyük mucize olan Kur'an üzerinde yoğunlaştırmıştır. Nübüvvetin aklen caiz olması konusunda o, ehl-i hakın "nübüvetin vuku ne vaciptir ne muhaldir. Bilakis olmak veya olmamak noktasında zatına ve tercih edene göre denktir. Dolayısıyla caiz ve mümkündür" görüşünü ortaya koymaktadır.

O Nübüvvetin ispatında mu'cizeyi kullanır ve bu konuyu eserinde detaylı şekilde ele almıştır. Bu bağlamda mucizenin peygamberin sıdkına delalet ettiği, nübüvvetin şartları gibi konulara da girmiştir. Ancak mucize konusunda kelmacıların çoğuna muhalefet ederek peygamber olmayan birisinin de mucize gösterebileceğini söylemiştir. Bunu söylemesinin temelinde de Allah'ın kudretinin her şeye kadir olduğunu göstermektir. Allah'ın kudreti buna yettiğine göre O dilerse mucizeyi yaratır demiştir.

Nübüvvet meselesinin ikinci yönü olan nübüvetin bilfiil meydana gelmesine gelince; Âmidî bu mevzuda Hz. Peygamber'in peygamberliğine ve onun sıdkına delil olarak da mucize olan Kur'an'ı esas almaktadır. Zira peygamberlikleri mucize ve kati delillerle sabit olan peygamberlerin pek çok mucizesi olması hasebiyle hepsini anlatmak mümkün değildir. Bu yüzden mevzuyu Hz. Peygamber'in (s.a) peygamberliğine tahsis etmeyi gerekli görmüştür. Bunun bir sebebi de bir çok taifenini peygamberimizin risaletini inkarda ittifak etmiş olmalarıdır. Amidî bu bağlamda Kur'an ve i'cazı üzerinde ayrıca durmaktadır. Ayrıca nübüvvet bahsiyle ilgili olarak çeşit din ve mezhep mensupların peygamberimizin nübüvvetine yaptıkları itirazlara ayrı ayrı detaylı şekilde cevap verir.

Bunlara ilaveten *el-İhkâm* adlı eserinde peygamberlerin ismeti üzerinde durur, bu konudaki farklı görüşleri irdelleyerek değerlendirir. Peygamberlerin ismeti konusunu, peygamberlik öncesi ve sonrası olarak iki kategoride değerlendirir. Bu konuda çeşitli görüşlere yer verdikten sonra, özetle peygamber-

lerin peygamberlik öncesi gerek büyük gerek küçük olsun masiyet işlemele-
rinin mümkün olabileceğini yani masum olmadıklarını belirtir. Peygamberlik
geldikten sonraki durumuyla ilgili olarak da, yine bu konuda çeşitli görüşleri
naklettikten sonra kısaca ve özet belirtmek gerekirse peygamberlerin bu dö-
nemlerinde masum oldukları görüşünü belirtir. (*İhkâm, I, 169-171*)

Hasılı Âmidî'nin nübüvvet anlayışıyla ilgili olarak onun, peygamberliğin
kesbi değil, vehbi olduğu görüşüne sahip olduğu, nübüvvet meselesinin özü-
nü mucize teşkil ettiği, en büyük mucize ve peygamberin doğruluğuna delil
olarak Kur'an'ı gördüğü söylenebilir.

İkinci olarak genel olarak eserlerinde hadis/sünnet kültürüyle ilgili neler
vardır, nelere temas edilmiştir?

Âmidî hadis/sünnetle ilgili konuları ele aldığı *el-İhkâm fi Usulî'l-Ahkâm*
adlı eserinde beş şer'î delilden bahseder ve bunların kitap, sünnet, icmâ, kı-
yas ve istidlal olduğunu zikreder. Bu delillerden ilk üçünün asıl. diğer ikisi-
nin onlara tâbi delil olduğunu belirtir. Bazı usulcülerin yaptığı gibi Kur'an'ın
Allah'tan gelen bir vahiy eseri olduğu üzerinde durmaksızın doğrudan
Kur'an'ın tanım ve özelliklerinden, ikinci şer'î delil olarak ele aldığı sünnet
bahsinde de peygamberlerin masumiyeti konusundan, peygambere uymanın
anlam ve kapsamından söz eder (*İhkâm, I, 169-174*).

Eserde sünnet/hadisle ilgili olarak daha sonraki kısımlarda "Kur'an, Sün-
net ve İcma'nın müşterek olduğu konular" başlığı altında oldukça geniş bir
bölüm ayrılmış, konu sened ve metni inceleme yönüyle iki kısma ayrılmış,
daha sonra ilk olarak haber ve kısımları üzerinde durularak, tasdik ve tekzip
açısından haberin kısımları konusuna yer verilir, bu da kendi içinde, haber,
tasdiki bilinen, tekzibi bilinen ve kararsız kalınması bilinen olmak üzere üçe
ayrılır. Bu çeşitler üzerinde ayrıntılı şekilde durulur. (*İhkâm, II, 3-13*)

Bu bilgilere yer verdikten sonra haberi mütevatir ve ahâd diye iki kısma
ayırır. İlk önce mütevatir habere yer yerilir ve tarifi yapılarak, mütevatürin ha-
berin bilgi ifade etmesi, mütevatir haberden hasıl olan bilginin zaruri olması,
bazı insanların hilafına mütevatür haber ilim ortaya çıkarmaz, mütevatür ha-
berden bilgi hasıl olması için bir takım şartları bağlı olması, bu bağlamda bilgi
oluşturan sayının alt sınırı belli midir? Bilgi oluşumunun iki şartı: Tam sayı ve
haber müshahede kaynaklı olması gibi konular farklı görüşler çerçevesinde
detaylı bir şekilde incelenir. (*İhkâm, II, 14-30*)

İkinci olarak ahâd haberler ele alınır. Konuya ahâd haberin tanımıyla
başlanarak konuyla ilgisi olan değişik meseleler bütün veçheleriyle incelenir,

daha sonra haber-i vahidle amel etme durumuna ve şartlarına geçilerek bu konudaki tartışmalara yer verilir. Haber-i vahid konusu da her yönüyle geniş sayılabilecek bilgiler sunulur. Bir örnek verecek olursak Âmidî burada hadler konusunda ahad haberleri kabul ettiğini ancak Kerhî ve Ebû Abdillâh el-Basrî gibi alimlerin buna karşı çıktıkları söyler ve kendi görüşünün haklı olduğunu ve savunmasını yapar. (*İhkâm*, II, 31-77)

Birden konu rivayetin şartlarına geçer. Bu konu içerisinde ravinin tanınmasıyla ilgili terim olan mechululayn olan kimsenin rivayeti makbul mü değil mi tartışmasına girilir, fasık kimsenin rivayeti bütün yönleriyle irdelenir. (*İhkâm*, II, 78-84) Akabinde bir kişinin sözüyle cerh e ta'dil olur mu olmaz mı konusuna geçilir. Cerh ve tadille ilgili olarak sebep zikretmeden bir kimseyi cerh ve ta'dil yapılır mı ve cerh ve ta'dilin yolları gibi hadis üsülüyle ilgili derin ve ince konulara yer verilir. (*İhkâm*, II, 85-90) Bunun da ardından sahabenin adeleti meselesi irdelenir. Bu konudaki farklı görüşler bütün boyutlarıyla zikredilir. (*İhkâm*, II, 90-92) Sahabe kimdir cevap aranır, peşinden rivayetin keyfiyeti üzerinde durulur, rivayet sığalarına ve hadisleri nasıl duyulduğuyla ilgili ravinin müstenedi ve zabt keyfiyetiyle ilgili bilgilere yer verilir. (*İhkâm*, II, 92-95) Hükmen merfu konusuna geçilir. Hükmen merfu konusu *el-İhkâm* gibi fıkıh usülü kaynaklarında ele alınmış ve sahabenin hangi tür ifadelerinin merfu kabul edileceği üzerinde ağırlıklı olarak durulur. Âmidî bunlara örnek olarak;

"Peygamber (s.a) şöyle dedi..."

"Peygamber'i(s.a) işittim: Bize şunu emretti, şunu da yasakladı..."

"Bize şöyle emredildi, şu da yasaklandı..."

"Şu da sünnettendir..."

"Biz şöyle yapardık...; onlar şöyle yaparlardı..." gibi kalıplarla rivayet edilen haberleri verir. (*İhkâm*, II, 93-102) Bu konudaki tartışmalarda Âmidî gibi usulcülerin çoğu yukarıdaki ifade kipleri ile gelen haberleri merfu hükümünde kabul etmişlerdir. Âmidî eserinde bu konudaki tartışmalara mesela bu şekilde gelen haberlerin Hz. Paygamber'e izafesini onaylamayan kimselelere, gerekçelerine ve itirazlara gerekli cevaplar verse de bunların tartışmaya açık olmadığını söylemek zordur.

Bu konuların ardından haber-i vahidin reddi konusundaki ihtilaflara yer verir ve bunu on mesele başlığı altında inceler. (*İhkâm*, II, 103-129) Böylece hadis ilmiyle direk sayılabilecek konuları bitirmiş olur.

Bütün bunlar Âmidî'nin hadis ilmiyle ilgili birikime sahip olduğunu ve meseleleri en ince noktasına varıncaya kadar tartıştığını göstermektedir. Ayrıca bütün bu konuları Kur'an, Sünnet ve İcma çerçevesinde ele alması, onun Kur'an, Sünnet ve İcma'ı kuşatan ortak bir metodolojiye sahip olduğuna söylemek mümkündür.

Üçüncü olarak Âmidî'ye göre sünnet/hadis dindeki yeri nedir? Eserlerinde sünnet/hadis deyince ne anlaşılmalıdır? Kaynak olarak sünnet nasıl değerlendirilmiş ve düşüncelerine ne kadar tesir etmiştir?

Âmidî'ye göre sünnet dinde Kur'an'dan sonra gelir. Dolayısıyla eserinde sünnet başlığı altında şu bilgilere yer verir: Sünnet lugatte yoldan ibarettir, yani gidilen yol, tutulan yol demektir. Bir insanın veya daha fazla kimsenin sünneti demek, işlerden iyi olsun olmasın, riayet edilmesi ve çokça yapılan hususları ifade etmektedir. (*İhkâm*, I, 169) Burada ona göre sünnet denince üzerinde vurgu yapılan husus, bir iş üzerinde devamlılık ve sürekliliktir. Daha sonra Sünnetle ilgili eserinde şu bilgilere yer ver:

Dinde sünnete gelince, Nebî'den (s.a) nafil olarak nakledilen ibadetlere denilir. Ayrıca Kur'an dışında muciz olmayan ve muciz kavramı içerisine de dahil edilmeyen şeri delil olarak Hz. Peygamber'den (s.a) sadır olan şeylere denilir. Bu çeşit sünnet burada üzerinde durulan ve açıklanması kastedilen sünnettir. Bu çeşit sünnet içerisine Nebî'nin (s.a) sözleri, filleri ve takrirleri girer. Fiillerin içerisine emir, nehiy, tahyîr, haber ve bunların delalet ettiği hususlar dahildir. (*İhkâm*, I, 169) Sünnetle ilgili bu bilgilerden sonra yukarıda da işaret edilen peygamberlerin masumiyeti üzerinde durur ve ardından teessi, mutâbeat, muvafakat ve muhalefet kavramları üzerinde durur, hangi durumlarda teessi, mutâbeat muvafakat ve muhalefet olacağı gerekçeleri üzerinde ayrı ayrı durularak açıklanır ve aralarındaki farklara işaret edilir. (*İhkâm*, I, 172-73) Gazzâlî'nin eserinde üzerinde durduğu gibi burada dikkat çeken husus; müellifin teşebüh kavramı üzerinde durmamasıdır. Buna bağlı olarak Hz. Peygamber'i (s.a) örnek almakla benzemek arasında bir ayrıma da yapılmamıştır. Sünnet başlığı altında buna da temas edilse iyi olurdu. Daha sonra Âmidî, Nebî'nin (s.a) efali konusunu ele alır ve efali beş mesele başlığıyla açıklamalarda bulunur.

Birinci meselede, Nebî'nin (s.a) efali hususunda usulcülerin ihtilaf ettikleri hususlara yer verilir, Hz. Peygamber'in fiilleri arasında yer alan yeme içme kalkma ve oturma gibi bize nisbet edilen filler dinde delil midir, değil midir? konusu tartışılır. Bu bağlamda ibadet maksadıyla yapılmayanlar dışında Hz.

Peygamber'in (s.a) fiillerinin dinde delil olup olmayacağı hususlar genişçe ele alınarak üzerinde durulmaktadır.

İkinci meselede önceden açıklama bulunmayan ve yapılmayan Hz. Peygamber'in (s.a) hangi fiillerinin ibaha, nedb, ve vucup ifade ettiği hususlar üzerinde durulmaktadır. Burada ortaya çıkan husus bağlayıcılık yönünden Hz. Peygamber'in (s.a) fiillerinin tespitinde yaşanan zorluktur. Ancak adet ibadet ayırımını kabul eden Âmidî, Hz. Peygamber'e (s.a) sadece ibadet konusunda tabi olunur, örnek alınır görüşünde değildir.

Üçüncü meselede, huzurunda yapılan fiillerin durumuyla ilgili bilgiler sunulmaktadır.

Dördüncü meselede bazısının diğer bazısını nesh veya tahsis etmesi yönüyle Nebî'nin (s.a) fiilleri arasında tearuz tasavvur edilemez konusu üzerinde durulmaktadır.

Beşinci meselede, Hz. Peygamberin fiilleriyle sözleri birbirine tearuz ettiği zaman ne yapmak gerekir. Bütün bu konular hakkında bilgiler verirken bütün alternatifler gözetilerek bilgiler verilmeye çalışılmıştır. (*İhkâm*, I, 173-192)

Bu kısımda da Âmidî, bir şeyin sünnet olabilmesi için gerekli olan devamlılık olduğu hususuna bizlerin dikkatin çekmektedir.

Beşinci olarak Âmidî hadisleri nasıl anlamış ve yorumlamış, kendine has bir yorum şekli var mıdır?

Usûl-i fıkıhçı olan Âmidî'nin hadisleri anlaması ve yorumlaması usûl-i fıkıhçı gibi olacaktır. Bu noktada usûl-i fıkıhın yöntemi hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır. Genelde hadis yorumcularının, hadislerin anlaşılıp yorumlanmasında başvurdukları metodoloji zorunlu olarak usûl-i fıkıh olmuştur. Çünkü usûl-i fıkıh; İslamî ilimler içerisinde, gerek bilgi felsefesi (epistemoloji) bakımından gerekse anlama ve yorumlama (semantik ve hermenötik) bakımından müstakil ve kısmen de olsa mütekmil bir metodoloji geliştiren tek ilmi disiplin hüviyetinde görülmektedir. Dil, mantık, kelim ve fıkıh gibi dört ayrı ilim dalından teşekkül eden usûl-i fıkıhın anlama yöntemini dil ve mantık (beyan ve delâlet), bilgi meselesi ve onun dayandığı delillerin zatî ve vasfî değeri, (*İhkâm*, I, 9-79) delillerden elde edilen hükümler belirlemektedir. Aslında usûl-i fıkıhta lafızları anlama en güç ve en ince bahistir. Bir de usûl-i fıkıh, icmali delillerden ameli hüküm elde etmeyi hedef almıştır. Anlamak ile hüküm istinbat etmek aynı şeyler değildir. Anlama, anlam çerçevesi bakımından istinbattan çok daha geniştir. Usûl-i fıkıhçılar daha çok istinbata

yönelmişlerdir. İstinbat, belli bir gaye için lafza yöneldiği için yani hüküm çıkarmayı esas aldığı için lafzın sınırları zorlanabilir ve ona ifade etmediği manalar yüklenebilir. Bütün bunlardan anlaşılın usûl-i fikhın anlama yönteminin lafzın manaya delaleti ve bu delaletin çeşitleri üzerinde bina edilmiş olmasıdır. Bu durum anlama bakımından bir eksiklik olarak görülebilir. Bizim konumuz bu değildir. Ancak lafzın manaya delaleti (daha doğrusu hükme delaleti) kelimelerin mensup usulcüler ile fukaha mektebine tabi usulcüler arasında farklılık arz etmiştir. Kelamcı olan ve *el-İhkam fi Usulî'l-Ahkam* adlı eserini bu metoda göre yazan Âmidî'nin takip ettiği metod olan mütekellimin metodu kısa bilgi vermek uygun olacaktır. Bu metodun en önemli özelliği usul kurallarının, şerh delillerinin gösterdiği yönde vazedilmesidir. Kelam ekolüne mensup usulcülere göre, lafız iki yolla manaya veya hükme delalet eder.

- a) Delâlet-i Mantûk
- b) Delâlet-i Mefhûm.

Şayet bir lafız, nazımı ve sıgasıyla bir manaya delalet ediyorsa, buna delâlet-i mantûk veya delâlet-i manzûm adı verilir. Fakat lafız, dil dışı karinelerle bir manaya delalet ediyorsa, buna da delâlet-i mefhûm denir. Bu ekole göre lafız manaya konulması ve lafzın kullanımı bakımından kısımlara ayrılır. Buna göre dini metinler irdelenip anlaşılmasına çalışılır. Âmidî'de hadisleri bu metoda anlayıp yorumlamaya çalışmıştır. Âmidî *el-İhkam fi Usulî'l-Ahkam* adlı eserinin birinci bölümünde dil ve usulle ilgili temel kavramları ele alması takip ettiği metodu ortaya koymasına bakımından dikkat çekicidir. Buna hadisten örnek olarak "Abdest olmadan namaz olmaz", "Fatihâ suresi okunmadan namaz olmaz", "Veli ve iki şahid olmadan nikah olmaz" gibi hadislerinde geçen olumsuzluk edatı olan "Lâ" harfinin delaletinin açık olup olmadığı noktasında farklı görüşlere yer vererek "Lâ" harfinin delaletinin tam açık olmadığı görüşünü benimser. (*İhkâm*, III, 16-18) Ama bu durum lafzın delaletini yok olduğu anlamına gelmez. Lafız aslı olumsuzluk durumuna göre sevk edilmiştir.

İkinci olarak "Ameller niyetlere göredir" hadisinin anlaşılmasıyla ilgili olarak hadiste geçen 'el-a'mâl' kelimesinde geçen lam-ı tarifin hasr mı yoksa umum mu ifade ettiği üzerinde durur ve: "... Eğer, el-A'mâl'daki, lam-ı tarif, umum ifade ederse, bu gerçek dışı bir sonuç doğurur. Zira bunun manası: 'Her amel niyet edilmiştir' demek olur ki, bu gerçek değildir. Aynen, 'Her hayvan insandır' demek gibi, halbuki böyle değildir. Bilakis bu ibare, bir kısım ameller konusunda açıktır. Adeta şöyle denilmiş oluyor: 'Bazı ameller niyetlere göredir'; işte bu doğrudur, gerçeğe uygundur..." (*İhkâm*, III, 98-99)

Sonuç olarak Âmidî hadisleri lafzın delalet ettiği dil ve mantık kuraları çerçevesinde anlamakta ve hükümlerini buna göre oluşturmaktadır.

Altıncı olarak Hadîslerin kaynakları, kaynak bilincinin olup olmadığı, referans problemi nedir?

Hadis ilminde hadislerin kaynaklarının gösterilmesi çok mühim bir husustur. Çünkü hadis ilminde her hadis yer aldığı kaynağa göre değer kazanmıştır. Muteber kabul edilen eserlerde yer alan hadisin makbuliyet değeri ile bu tür kitapların dışında yer alan hadislerin kabul edilme değeri farklıdır. Görebildiğimiz kadarıyla Âmidî genelde muteber kabul edilen eserlerdeki yer alan hadislere yer verdiği görülür. Bunun dışında bazı eserlerde yer alan hadisleri de yeri geldiğinde kullanmıştır. Peki zayıf ve mevzu hadîsleri kullanma durumu nedir? Eserde Âmidî zayıf ve Hz. Peygamber'den rivayeti sahih kabul edilmeyen mevzu denilebilecek rivayetlere de yer verdiği görülür. (Örnek olara "Halkın çoğunluğunun görüşüne sarılın", "Ashabım yıldızlar gibidir...". (el-İhkâm, I, 219; 232, 234, 248) Sıhhat yönüyle hadisler arasında bir ayırım yaptığı görülmektedir. Âmidî, bu durumda hadisin sahih, zayıf ve mevzû olduğuna bakmaksızın anlattığı konuya uygun düşen rivayeti almayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında Âmidî, eserinde yer verdiği hadislerin hiç birinde rivayetin isnadına yer vermemiş, sadece Arapça metinlerini zikretmekle yetinmiştir. Eserinde yer verdiği hadislerle ilgili teknik terimlere de yer vermemiştir., hadislerin teknik meseleleri hakkında bir görüş de belirtmemiştir. Bu da onun, rivayetin delalet ettiği husus yönüyle önemseydiği görülmekte, rivayetin hangi kaynaktan geçtiğini belirtmeyerek kaynak bilinci içerisinde olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak kalamcı ve usülü fıkıhçı kimliği ön plana çıkan ve kendine has sayılabilecek görüşlere sahip olan Âmidî'nin, hadis ilmiyle ilgili olarak da önemli bir birikime sahip olduğu görülmektedir. Bizim tebliğimiz sınırlı olması yönüyle bu konuda belli hususlar üzerinde durulmuş ve ilk adım olma niteliğinde olsa da Âmidî'nin bu yönünün ortaya çıkarılması için gayret ortaya konmuştur. Ancak daha detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bilhassa eserde sünnet/hadisle ilgili konuların "Kur'an, Sünnet ve İcma'nın müşterek olduğu konular" başlığı altında incelenmesi Kur'an, Sünnet ve İcma'ı kuşatan ortak bir metodolojiye sahip olduğu söylemek düşüncesini aklımıza getirir ki, bu durumda üzerinde durmayı fazlasıyla göstermektedir. Bu birikimin daha detaylı ortaya çıkarılması İslam düşüncesine sağlayacağı fayda izahtan varestedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Erkol, Seyfüddin Âmidî'ye Göre Nübüvvetin İspatı, Diyarbakır 1998
- Âmidî, Seffü'd-din, *el-İhkam fi Usulî'l-Ahkam*, I-IV, Beyrut, 1402.
- Emrullah Yüksel, "Amidî, Seyfeddin", *DİA*, İstanbul, 1991.
- Emrullah Yüksel, *Âmidî Bilgi Teorisi*, İst. 1991
- İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I-VIII, Beyrut Ts.
- Mehmet Görmez, *Sünnetin Analışılması ve Yorunlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara 1997
- M. Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek*, Ankara 2000
- M. Hayri Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara 2000
- M. Hayri Kırbaşoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Ankara 2002
- Muhit Mert, "Seyfüddin el-Âmidî ve Nübüvet Anlayışı", *Diyanet Dergisi*, C. XXV, S. 4 Ankara 1989, s. 247-261
- Selim Özarslan, "Artuklular Döneminde Kelam İlmi ve Kelamcılar", *Kelam Araştırmaları* 4:1 (Ocak 2006), 63-72
- Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kubrâ*, I-X, Cize1992,
- www.sadabat.net